

O‘ZBEKISTON SHAROITIDA KREDIT RASMIYLASHTIRISHDA UCHRAYOTGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISHGA TAKLIFLAR

Muallif: Xudoyberdiyev Asror Komilovich

Sergeli tumani bo'yicha IIO FMB xodimi

Kirish

O‘zbekistonda moliyaviy bozor rivojlanib borayotganiga qaramay, kredit rasmiylashtirish jarayonida ham jismoniy, ham yuridik shaxslar uchun bir qator muammolar mavjud bo‘lib, ularni bartaraf etish tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

I. Kredit rasmiylashtirishda uchrayotgan asosiy muammolar

Qarz yuki va norasmiy daromadlar muammosi:

- Yuqori qarz yuki (DSTI): Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, aholining qarz yuki (kredit to'lovining daromadga nisbati) yuqoriligi kuzatilmoqda. Bu xavfni oshiradi va banklarni kredit berishda yanada ehtiyotkor bo'lishga majbur qiladi.

- Norasmiy daromadlar: Aholining katta qismi (ayniqsa, dehqonlar, hunarmandlar, xususiy tadbirkorlar) rasmiy daromadga ega emas yoki daromadining bir qismi norasmiy shaklda. Bu ularning to'lov qobiliyatini bank uchun isbotlashni qiyinlashtiradi.

- Qattiq talablar: Banklar xatarlarni kamaytirish maqsadida, daromadni tasdiqlovchi hujjatlarga va ish stajiga nisbatan qat'iy talablar qo'yadi, bu esa halol, ammo norasmiy ishlaydigan fuqarolarning kredit olish imkoniyatini cheklaydi.

Kredit jarayonining murakkabligi va byurokratiya:

- Hujjatbozlik: Kredit rasmiylashtirish uchun talab qilinadigan hujjatlar soni ko'p va ularni yig'ish ko'p vaqtni oladi.

- Uzoq muddat: Ariza topshirishdan kredit mablag'ini olishgacha bo'lgan jarayon, ayniqsa, yirik kreditlar uchun, uzoq davom etadi.

- Shartnomalar murakkabligi: Kredit shartnomalari tili oddiy iste'molchi uchun murakkab va noaniq bo'lishi mumkin, bu esa moliyaviy savodxonlik darajasi past bo'lgan shaxslarda tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi.

Muammoli kreditlar va ularning oqibatlari:

- Muammoli kreditlar hajmi (NPL): Tijorat banklari portfelidagi muammoli kreditlar ulushi nisbatan past bo'lsa-da, ba'zi banklar va kredit turlari bo'yicha bu ko'rsatkich xavfli darajada yuqori bo'lishi mumkin.

- Kredit tarixi: Bir necha marotaba kechikishlar yoki sud jarayonlari tufayli salbiy kredit tarixi shakllangan fuqarolar uchun yangi kredit olish imkoniyati deyarli yo'qoladi.

- Firibgarlik xavfi: Onlayn kreditlashning rivojlanishi bilan firibgarlik holatlari (fuqaroning nomiga o'zi bilmagan holda kredit rasmiylashtirish) ko'paygan.

Axborot texnologiyalari va raqamlashtirishning to'liq emasligi:

- Avtomatlashtirilgan skoring tizimlarining cheklanganligi: Garchi raqamlashtirish bo'lsa-da, kredit xavfini to'liq avtomatlashtirilgan holda va tezkor baholash imkoniyati barcha banklarda to'liq ishga tushirilmagan.

- Kredit axboroti manbalari cheklanganligi: Kredit byurosidagi ma'lumotlar doim ham qarz oluvchining moliyaviy holatini to'liq aks ettirmaydi.

II. Muammolarni bartaraf etishga takliflar

Daromadlarni rasmiylashtirish va qarz yukini optimallashtirish:

- Norasmiy daromadlarni hisoblash mexanizmini soddalashtirish: Banklarga norasmiy daromadlarni ishonchli baholash imkonini beruvchi, kosmetik ta'mirlash, kommunal to'lovlar tarixi, mobil ilovalardagi tranzaksiyalar yoki aholi yig'inlari tavsiyanomalari kabi muqobil ma'lumotlarga asoslangan skoring modellarini joriy etish.

- "Qarz yuki (DSTI)" ko'rsatkichini differensiatsiya qilish: Kredit turi (ipoteka, iste'mol, mikroqarz) va qarz oluvchining daromad darajasiga qarab DSTI chegaralarini moslashtirish, eng kam daromadli shaxslarga yuqori foizli mikrokreditlar berishni cheklash.

- Mikro kreditlar bo'yicha mas'uliyatni oshirish: Aholining kredit savodxonligini oshirish va mikroqarzlarni bo'yicha xatarlar haqida majburiy tushuntirish berishni talab qilish.

Kredit jarayonini soddalashtirish va raqamlashtirish:

- "Yagona oyna" tamoyili: Kredit arizasi va barcha hujjatlarni yig'ish jarayonini to'liq raqamlashtirish (mobil ilova, YaIDXP orqali). Fuqarodan ma'lumotlarni faqat bir marta talab qilish va qolganlarini davlat ma'lumotlar bazalaridan (soliq, kadastr, pensiya fondi) avtomatik olish tizimini kengaytirish.

- Sun'iy intellekt (AI) va Big Data'dan foydalanish: Kichik kreditlar (mikroqarzlarni, iste'mol kreditlari) uchun to'lov qobiliyatini AI asosida tezkor skoring yordamida baholash va javob berish muddatini 1 soatgacha qisqartirish.

- Oddiy va tushunarli shartnomalar: Banklarni kredit shartnomalarining asosiy shartlari (foiz, muddat, jarimalar) ko'rsatilgan, standartlashtirilgan va soddalashtirilgan qisqacha ma'lumot (risklarning chek-listi) bilan ta'minlashga majburlash.

Iste'molchi huquqlarini himoya qilish va firibgarlikning oldini olish:

- Kreditga taqiq qo'yish mexanizmini joriy etish: Fuqarolarga o'z nomlariga kredit olishni taqiqlovchi arizani kredit byurosiga kiritish imkoniyatini berish. Bu firibgarlikdan himoyalashning samarali yo'li hisoblanadi.

- Markaziy bankning faol nazorati: Banklar tomonidan kredit berishda me'yoriy talablarga rioya etilishi ustidan nazoratni kuchaytirish, ayniqsa, onlayn kreditlash sohasida.

- Qarz oluvchining huquqiy himoyasi: Agar qarz oluvchi kutilmagan moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelsa, kreditni qayta moliyalashtirish yoki to'lov muddatini uzaytirish bo'yicha majburiy mexanizmlarni joriy etish (ma'lum shartlar asosida).

Kredit ta'minoti tizimini modernizatsiya qilish:

- Garov turlarini diversifikatsiya qilish: Garov sifatida faqat ko'chmas mulk yoki transport vositalaridan emas, balki aqlli texnologiyalar, eksport shartnomalari,

intellektual mulk va shaxsiy kafillik sug'urtasi kabi zamonaviy ta'minot turlarini qabul qilish amaliyotini kengaytirish.

- Kredit byurosi ma'lumotlarini kengaytirish: Kommunal to'lovlar, lizing to'lovlari va boshqa moliyaviy majburiyatlar bo'yicha ma'lumotlarni ham kredit byurosida aks ettirish orqali qarz oluvchining to'lov intizomini yanada aniqroq baholash.

Xulosa

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi O'zbekiston moliyaviy bozorida kredit olish jarayonini shaffof, tezkor va aholi uchun yanada adolatli qilishga xizmat qiladi.